

ІСТОРІЯ МІСТ І СІЛ

УДК 94 (477)

Ольга Травкіна

БУДИНОК ЧЕРНІГІВСЬКОГО КОЛЕГІУМУ: МАЛОВІДОМІ СТОРІНКИ ІСТОРІЇ (кінець XVIII — перша половина XIX ст.)

Висвітлюється питання історії будинку Чернігівського колегіуму в кінці XVIII — першій половині XIX ст., розміщення в ньому губернських установ: казначейства, архівів казенної палати та губернського правління. Розглядаються ремонтні роботи, які проводилися з періодичністю в 10 років для підтримки приміщення у належному стані, в результаті яких воно зазнало змін як у зовнішньому вигляді, так і у внутрішньому плануванні.

Ключові слова: будинок Чернігівського колегіуму, губернське казначейство, архіви губернського правління та казенної палати, ремонтні роботи, кошторис.

Будинок Чернігівського колегіуму завжди привертав увагу як одна з найяскравіших пам'яток барокової архітектури XVIII ст., як домінанта історичної частини Чернігова, що височить на краю валу колишньої фортеці. Неординарність споруди могла породити цікаву історію про те, що під час риття її фундаменту було знайдено срібного ідола, тобто у дохристиянські часи тут знаходилося язичницьке капище.

Проте історія будівництва, особливості архітектури, призначення будинку в різні часи залишаються багато в чому ще не з'ясованими. Дискусійним є питання, чи справді це було приміщення Чернігівського колегіуму. За свідченням історичних джерел будинок, нині відомий як Чернігівський колегіум, входив до споруд колишнього кафедрального Борисоглібського монастиря. Його складна об'ємно-просторова композиція об'єднувала церкву Всіх Святих з віттарем, трапезну, дзвіницю. Вражає верхній ярус дзвіниці колегіуму. Він немовби скульптурно виліплений з восьми могутніх напівциліндрів, увінчених куполом. Над входом до дзвіниці знаходилася закладна керамічна дошка з гербом гетьмана Івана Мазепи. Вона збереглася до нашого часу і напис на ній свідчить, що дзвіницю було збудовано у 1700 — 1702 рр. На її верхньому поверсі знаходилася церква в ім'я Іоанна Предтечі, патронального святого гетьмана Івана Мазепи. У літературі висловлювалося припущення, що роботами зі спорудження будинку міг керувати російський зодчий Дмитро Аксамитов [1, с. 6]. Проте документальних підтверджень цьому немає. Дослідники звернули увагу на те, що дзвіниця нагадує вежу церкви Усікновення голови Іоанна Предтечі підмосковного села Дьяково (1547 р.) в Росії, а щедрий бароковий декор будинку відносили до ранньопетровського типу. Немає і одностайної думки про час спорудження монастирської двоповерхової трапезної, яка примикає до дзвіниці зі сходу. В літературі утвердилася думка, що її перший поверх спорудили у другій пол. XVII ст., а потім

© Травкіна Ольга Іванівна — кандидат історичних наук, завідувач відділу музейної та науково-фондової діяльності Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній».

на поч. XVIII ст., надбудувавши другий поверх, з'єднали його з дзвіницею. З заходу дзвіниці, найімовірніше за все одночасно з нею, прибудували впритул комплекс приміщень «...оучилищъ каменныхъ шесть за скудость мейсца, под единымъ покровомъ» Чернігівського колегіуму [2, арк. 15]. У 1749–1765 рр. зі сходу до трапезної — корпус духовної консисторії (дикастерії).

Після ліквідації кафедрального Борисоглібського монастиря, згідно з указом Катерини II від 10 квітня 1786 р., він продовжував залишатися резиденцією чернігівських архієреїв, поки у 1790 р. їм було наказано переселитися до Троїцько-Іллінського монастиря. Проте чернігівський архієпископ переїхав туди лише 1796 р. після закінчення там ремонту архієрейського будинку [3, с. 289], а будівлі колишнього кафедрального Борисоглібського монастиря («архієрейского дома») передали у казенне відомство. У зв'язку з проведенням адміністративно-територіальної реформи 1781 р., у результаті якої були ліквідовані політична автономія Гетьманщини та полково-сотенний устрій, а натомість створено троє намісництв: Київське, Чернігівське і Новгород-Сіверське, а у 1802 р. — Чернігівська губернія, виникла необхідність в утворенні та розміщенні нових губернських установ. Саме частину монастирських корпусів ліквідованого кафедрального Борисоглібського монастиря, який знаходився в адміністративному центрі Чернігова, в північно-східній частині колишньої Чернігівської фортеці, було вирішено використати для розташування в них державних установ. Зокрема, у колишньому будинку чернігівського архієпископа розмістили губернське правління, казенну палату, приказ громадського піклування. Інші монастирські споруди з часом розібрали, зокрема і західний корпус, який примикав до дзвіниці, а також духовну дикастерію зі сходу. А от колишня монастирська трапезна з дзвіницею (будинок Колегіуму) уціліла, оскільки в ній вирішили розмістити грошову комору казенної палати. У січні 1797 р. губернський казначей доповідав, що «...в бывшем архиерейском здешнем доме под трапезою имеетя способный для хранения денежной казенной суммы каменный погреб, которому нужно приделать дверь», а також клопотався про виділення «надлежащего караула» «для бережения суммы» [4, арк. 3]. Губернському архітектору А. Карташевському було наказано провести огляд приміщень і скласти витрати на ремонт. З кошторису видно, що, окрім грошової комори, планувалося облаштувати «щетную»: «... на сделание в денежной кладовой новых железных решеток и переплетов со стеклами к пяти окошкам, также и дверей с крючьями в чулане. А в состоящую на сопотив сей кладовой под колокольнею комнату назначаемую для щетной сделать пол, окошка, двое дверей, печь, и для счету денег два больших стола. Под сею же щетною в погребных четырех отделениях назначаемых для денежной кладовой сделать полы, прочистить окошко и сделать к нему железную решетку, а потаенную лестницу заложить в два кирпича толщиной» [4, арк. 14]. Планувалося облаштувати двоє великих і двоє малих дверей, вісім вікон, розламати стару піч і скласти нову та обкласти її кахлями, побілити грошову комору з чуланом та «щетную». На ремонт необхідно було витратити 318 руб. 19 коп. Отже, в приміщеннях під дзвіницею та колишньої трапезної, «в погребных четырех отделениях» передбачали розмістити комору для грошей, а над нею — рахункову кімнату з пічкою та столами. З рапорта А. Карташевського дізнаємося, що «подле кладовой Губернского казначейства и приказа общественного призрения в сенях был проход: для безопасности коего нужно закрыть дверь кирпичом, и вместо оной необходимо сделать для свету окошко и вставить в оное железную решетку, которую можно потребить имеетя от разборки бывшего каменного здешняго магистрата» [4, арк. 20]. Сіни, які знаходилися біля казначейства, найімовірніше за все, це коридор між корпусом дзвіниці і нижнім поверхом під колишньою трапезною. Вони мали прохід з дверима. З метою безпеки пропонувалося закласти двері і замість них влаштувати вікно, а цеглу взяти з колишнього будинку магістрату, який розташовувався в північно-східній частині Чернігівської фортеці поблизу Миколаївських (Прогорілих) воріт.

Губернське правління і собі вирішило в колишній трапезній розмістити архів. Того ж таки 1797 р. воно «избрало выгодным ...для определения удобного места на занятие архивом ...бывшую трапезную церковь в находящимся пред оною покоем и один большой особо амбар, и как для сложения в сих местах дел нужно сделать пол-

ки и для предохранения оных от гнилости деревянные полы, а в некоторых местах починить окошки и крышу» [5, арк. 1]. Для цих робіт, в тому числі, пропонувалося у великому амбарі «для большого свету вырубление ...девяти окошек», планувалося залучити 30 майстрових. Через брак професіоналів хотіли для казенної роботи залучити «колодников», тобто в'язнів, оскільки в Чернігівському острозі із 100 в'язнів лише 43 отримували «кормовые деньги», а 57 відпускалися «на связках для испрошения по городу мылостыни, но оною пропитать себя не могут» [5, арк. 1]. У червні 1797 р. губернське правління також повідомляло, що «каменный корпус губернской архивы отвденный в упраздненном Борисоглебском монастыре весь уже делами наполняется так, что с числа привезенных из бывшего новгород-северского наместничества...почти третей части поместить в нем нет места», тому архітектору А. Карташевському поставили завдання оглянути та зробити кошторис «каменного места смежного с архивом губернского правления, где была лестница из монастырской братерной поварне в трех отделениях состоящее» [5, арк. 20]. У кошторису зазначалося, що на «сделание в трех отделениях назначенных для присоединения и умножения архивы малороссийского губернского правления полу, полок, дверей, переплетов со стеклами к 4 окошкам и подделку обвалившегося потолка и выбеление стен с потолками за пробитие двери в стене для соединения сих трех отделений с большою архивою и за отделку оной двери.....Всего 98 руб. 47 коп.» [5, арк. 24]. Можна припустити, що колишня монастирська куховарня знаходилася на першому поверсі, під монастирською трапезною у східній частині і складалася з трьох приміщень, де зараз знаходиться коридор у фондах, фондосховище та кімната вченого секретаря і завідувача господарським відділом Національного архітектурно-історичного заповідника «Чернігів стародавній». Куховарня у південно-східній частині в стіні мала сходи, які вели як у підвальну частину, так і до другого поверху, до трапезної церкви.

Зайнявши частину приміщень колишньої монастирської трапезної з дзвіницею під грошову комору, казенна палата також прагнула розмістити свій архів у покинутих монастирських приміщеннях. У березні 1797 р. чернігівський полковник Сахновський запропонував збірку матеріалів казенної палати розмістити в братському корпусі, де була броварня в чотирьох кімнатах з сінями [6, арк. 1]. Планувалося послати в них дерев'яну підлогу, замість земляної, а «старые, большие, разбитые пивоварные печи вовсе разломать» та скласти нову, прорубати для кращого освітлення ще два вікна та три розширити, виготовити віконні рами, в яких нижня частина повинна підніматися, вибілити склепіння, влаштувати 14 полиць для складання справ. Усього необхідно було витратити на ці роботи 275 руб. 45 коп. [6, арк. 1, арк. 7,8]. У травні 1797 р. на цьому корпусі через сильну бурю знесло частину даху і його ремонт ще потребував 255 руб. 60 коп. [6 арк. 1, арк 13]. Справи архіву казенної палати рекомендовано було покрити «ценовками» «от течи». Можливо, через ці причини важливі документи, «доставленные из Киевской казенной палаты, так и прежде присланные из таковой новгородсеверской, равно и хранящиеся в архиве бывшей черниговской губернии высочайшия грамоты, гетманские универсалы и другие крепости служащие на имена прежде бывшия монастырския, против описей освидетельствовав, и сложа оные по тем описям в особливые сундуки велели перенестъ из архивы в кладовую губернского казначея, где хранится денежная казна и поставив оной сундук в особой при той кладовой горнице запечатали казенною сей палаты печатью» [6, арк. 1, арк. 29]. А казенна палата продовжувала шукати приміщення для збереження своїх документів. У наступному 1798 р., а потім і у серпні 1799 р. пропонувалося архів казенної палати розмістити у приміщенні духовної дикастерії (консисторії), яка зі сходу примикала до трапезної [7, арк. 1, 26]. Планувалося оглянути «состоящие близ нынешней архивы порожние каменные строения, кои прежде были бывшей монастырской кладовой». Згідно з кошторисом передбачалося «прорубка дверей для сообщения со старою архивою и окошек...прорубку части свода, где лестница на верх....» [7, арк. 15]. Для ремонту та обладнання приміщень необхідно було витратити 498 руб. 70 коп. Проте плани стосовно розміщення архіву казенної палати в корпусі колишньої консисторії не були здійснені. Приміщення консисторії та корпуси колишніх келій з господарськими будівлями, монастирський мур врешті були розібрані, оскільки вони вже на

той час були в незадовільному стані, до того ж після ліквідації Чернігівської фортеці на поч. XIX ст. почала формуватися нова регулярна забудова губернського центру, в результаті чого на території колишнього Борисоглібського монастиря облаштували соборну площу.

Таким чином, у кінці XVIII — на поч. XIX ст. у будинку, нині відомому як будинок Чернігівського колегіуму, на верхньому поверсі розмістився архів Чернігівського губернського правління, а в нижньому — комора губернського казначейства [8, арк. 1]. Врешті тут також розмістили частину архіву казенної палати: «в двух покоях под колокольнею нынешнего собора, где прошлого года (1804 р. — **О.Т.**) за сломкою казенной палаты архива, помещено некоторая часть архивныхъ дел» [9, арк. 1].

У 1803 р. казначей Рубисов повідомляв, що «в корпусе каменном, где и казначейство здешнее, состоящее напротив в другой половине о двух этажах каменное строение пришло в крайнюю ветхость, так что вокруг онаго есть большие трещины и на верхнем этаже вывалилась часть свода в чем и предвидится опасность, дабы упавши оно не причинило казначейству и кладовой повреждения» [9, арк. 3]. Найімовірніше, мова йшла про двоповерхове приміщення колишньої монастирської трапезної. Цивільний губернатор І. Френсдорф розпорядився його розібрати. У 1804 р. сповіщалося, що «строение каменное, которое состояло в одной крышке с корпусом, где ныне казначейство находится, в округе все до последка уже разломано; крыша же над казначейством с одной стороны осталась и донныне не заделаною» [10, арк. 1]. Певніше всього, розібрали приміщення навколо дзвіниці з трапезною: корпус, який прилягав до дзвіниці із заходу, та будівлю колишньої консисторії, яка прилягала до двоповерхової трапезної зі сходу. Казначейство просило відремонтувати дах, який залишився над приміщенням казначейства з одного боку «незаделанным». Проте губернатор наказав розібрати приміщення, де перебувало казначейство з коморою, оскільки «по высочайше подтверженному городу Чернигову плану предположен к сломке» [11, арк. 7]. Таким чином, згідно з регулярним планом забудови м. Чернігова, який був затверджений 10 квітня 1803 р., планувалося знесення будинку Чернігівського колегіуму, де на той час розміщувалося губернське казначейство з грошовою коморою. Натомість губернатор запропонував перемістити казначейство «в комнатах тех же, где сторожа губернского правления помещаются, а сих перевести, где губернской роты караульня находилась, кладовую же поместить в той кладовой, где губернского казначея помещается в особо отдельном погребе» [11, арк. 7]. Але казначей відмовився перебиратися в кімнати сторожів губернського правління, мотивуючи це тим, що кімнати були малі для розміщення скринь, трьох столів, стільців, лавок, облаштування місця для присяжних, варистої печі тощо [11, арк.15]. Врешті казначейство з грошовою коморою залишилося в будинку Чернігівського колегіуму. Саме через ці причини він не був розібраний, як інші приміщення колишнього Борисоглібського монастиря, і зберігся до нашого часу.

Як зазначалося вище, дах будинку вимагав термінового ремонту, оскільки він знаходився в аварійному стані: «крыша...вся крайне ветхая и негодная, а паче от того, что сделана с заламами и с рынками горизонтально лежащими, онаго к починке или перекрытию неспособна» [8, арк. 1]. Як бачимо, дах на будинку Колегіуму був з заламами (уступ на даху або в конструкції багатоярусного верху, що утворюється комбінацією стіни зі зрізаною пірамідою) та ринвами (труби або жолоби для стікання води). Це важливе документальне свідчення, оскільки під час післявоєнної реставрації будинку первісний дах не був реконструйований через «брак вичерпної аргументації», як зазначала реставратор М. Говденко. Дослідник І. Ігнатенко також припускав, що будинок Колегіуму мав високий дах із заламами, оскільки дахи з заламами були характерними для барокової архітектури XVII—XVIII ст. Він наочно зобразив його на кольоровій графічній реконструкції будинку. У лютому 1803 р. був складений кошторис нової покрівлі. Він передбачав «сломку старой крыши» та покриття її «шаливовкою в два ряды» [8, арк. 1]. Тримальну конструкцію покрівлі становили крокви (30 шт.) із соснових балок довжиною 12 аршин (приблизно 8,4 м), товщиною 5—6 вершків (приблизно 22—27 см), а шалівок (дерев'яних дощок) довжиною 9 аршин (приблизно 6,4 м), шириною 6 вершків (приблизно 27 см) планувалося використати

800 штук. Ще 40 шт. балок необхідно було для зв'язку крокв та 60 штук лат для обрешітки крокв. Ці матеріали коштували 200 руб. Цвяхи використовували «пудові» та «напівпудові» (5 п.). Теслям за роботу необхідно було заплатити 120 руб. [8, арк. 3]. Усього на зведення нового даху передбачалося витратити 415 руб. 60 коп. Роботи проводилися у 1804 р. Покрівля була пофарбована червоною олійною фарбою. Під час зведення нової покрівлі постало питання про долю «церковного купола». У літературі утвердилася думка, що трапезна церква Всіх Святих мала два куполи, а третій увінчував дзвіницю. На графічній реконструкції будинку Чернігівського колегіуму М. Говденко зображено два куполи цієї церкви. Вважається, що вони були знесені під час зведення нової покрівлі, можливо, саме у 1804 р., оскільки тоді була розібрана стара покрівля з залами. Проте в архівних документах про це немає ніяких відомостей. Лише зазначається про якийсь «церковний купол», що його цивільний губернатор барон І. Френсдорф розпорядився залишити: «оставив состоящий на том корпусе церковный купол при таковой отделке крыши в таком положении как ныне есть» [8, арк. 32]. Можливо, він мав на увазі купол дзвіниці.

У цей же час у будинку проводилися також роботи щодо укріплення склепінь: «в верхней каменной кладовой, где хранится ведомство Господина Губернского казначея казенная денежная сумма, в одном месте с потолка начал выпадать кирпич» [12, арк. 1]. Огляд встановив, що причиною «выпадения кирпича из свода...есть осадка каменного столба проведенного с низу от погребов чрез кладовые в верхнем этаже, где архива губернского правления помещается; на нем в погребах и нижнем этаже, где кладовые состоят основаны своды; в верхнем этаже, где архива столб подведен только до сводов, а с ними не соединен. А теперь сей столб по тяжести своей, а может быть и от порчи некоторой в фундаменте начинает оседать и от верхнего свода, который в архиве отстал уже на четверть аршина; что и по железу проведенному во оном столбу весьма приметна» [12, арк. 7]. Було рекомендовано, «дабы от осадки помянутого каменного столба не обрушились и вовсе своды в кладовых необходимо нужно для облегчения сводов нижний на первыя случай означенный столб сломать в верхнем этаже, а в нижнем, где кладовые, подвести каменную арку под то место, где прежде печная труба была проведена» [12, арк. 7]. Як бачимо, в тій частині будинку, де розміщувалася колишня трапезна, а потім архів губернського правління, був стовп, який тягнувся з підвальних приміщень і проходив через нижній поверх. Через осідання стовпа він почав відходити від склепіння на верхньому поверсі і з ним не з'єднувався. Була загроза обвалення склепінь на нижньому ярусі, почала вже вивалюватися цегла. Тому вирішили на верхньому поверсі розібрати стовп, а на нижньому укріпити склепіння шляхом підведення арки там, де раніше була пічна труба.

У 1806 р. губернський казначей виявив у північній стіні будинку Чернігівського колегіуму, де була грошова комора, з боку Валу, «провалину», яка становила загрозу для зберігання казни [13, арк. 1]. У цей час тут розбиралася будинкова прибудова, яка прилягала з боку вулиці Преображенської. Стіна, де виявили провалля, була внутрішньою цього видовженого приміщення, яке примикало до трапезної і яке вирішили в цей час розібрати. Цю північну прибудову позначено на плані колишнього кафедрального Борисоглібського монастиря М. Кречетнікова кін. XVIII — поч. XIX ст. Огляд засвідчив, що «при разломки передней каменной пристройки и наружной стороны самой кладовой губернского казначейства от крилиев с наружи окошки в погреб под оную кладовую и в стене кладовой арки заложенные в полкарниза (в полкирпича?), что самое будучи прежде сего внутри строения не было приметно ниже опасно, и что ныне необходимо нужно для обеспечения денежной казны в самой скорости заложить означенное отверстие окошечное и арки в кладовой, а при том и печные, где трубы в стене продолной оной кладовой выведено» [13, арк. 6]. Оглянувши також погріб, де зберігалися гроші, архітектор А. Карташевський виявив, що «в оном находится большая сырость, а наипаче в двух отделениях к Валу состоящих, в которых полы и дверь согнили, чему причиною стеснение и гнилость воздуха от недостатка сквозного ветру» [13, арк. 10]. Він запропонував знову відкрити вікна «кой видно были зделаны в той стене, но теперь заложены...1-е проломать четыре наружные (окна - **О.Т.**) и одно внутреннее отверстие; 2-е вделать в наружные окошки железные решетки, зделать сна-

ружи при окошках каменные стенки, чтобы дождевая вода не подходила; 3-е сделать над наружными окошками пологую крышечку и внутрь погреба в двух отделениях новый пол со одною дверью; 4-е сделать рамы растворчатые со стеклами четыре; 5-е выкрасить крышечку черною, а окошечные рамы серою масляными красками» [13, арк. 10]. Під час цих робіт грошову казну перемістили з підвалів у верхню комору.

Турбота про безпеку зберігання грошової казни в цьому будинку була актуальною і впродовж наступних років. Так, у 1810 р. замість «ветхих» дерев'яних вхідних дверей у комору пропонувалося виготовити метелеві двері з засовами, а також залізні ґрати на п'ять вікон та нову скриню, де зберігалися гроші, з внутрішнім замком та міцним окуттям [14, арк. 8]. У цей час облаштовувалися й інші приміщення. Так, при коморі губернського казначейства була «щетная изба». Після огляду було вирішено побілити в ній стіни зі склепіннями, зробити нові віконні рами, виготовити для зберігання справ 10 полиць з соснових дощок із закритими дверцятами, а також приробити до кахельної печі «варистую» пічку [14, арк. 26]. Сама кахельна піч «в топке вовсе неспособна, и от оной изба по случаю прохода во все щели кафельные дыму почернела, а по сему находящиеся в карауле присяжные и солдаты претерпевают» [14, арк. 29]. Як бачимо, тут знаходилися присяжні, які перебували постійно в коморі та зберігали печатки й замки, а також караульні солдати. Зазначалося також, що «в означенной щетной избе вделали железные решетки, которые затмевают только светлость окошек, далее не нужны» [14, арк. 29].

Наступний етап значних ремонтних робіт дзвіниці з прилеглими до неї приміщеннями, де на нижньому поверсі знаходилася грошова комора губернського казначейства, а на верхньому — архів губернського правління, проводився у 1818—1820 роках. Треба зазначити, що в ці роки відбувалися також значні ремонти Спаського собору з прибудовою притворів-тамбурів та Борисоглібського собору. Були відремонтовані як зовнішні стіни, покрівля, так і внутрішні приміщення будинку Чернігівського колегіуму. Оскільки на той час тиньк на стінах та карнизах ззовні в багатьох місцях відпав, то вони були отиньковані й побілені. Для цього використовували вапно (40 четвертей (1 четверть—209 літрів), алебастр (20 пудів) та пісок (6 возів), а всього планувалося витратити на ці роботи 596 р. [15, арк. 10]. Покрівля споруди, яка була замінена у 1804 р., потребувала фарбування. На малярні роботи, зокрема фарбування куполів та покрівлі зеленою олійною фарбою двічі, а також позолоту хреста, передбачалося витратити 500 руб. [15, арк. 10]. Була нагальна потреба і у ремонті 49 цегляних, перекритих дошками, сходинок, які вели на дзвіницю. Необхідно було переробити та настелити також дерев'яну підлогу в двох приміщеннях під дзвіницею. Найімовірніше за все, після передачі будинку у казенне відомство, дзвіниця продовжувала функціонувати як соборна. На ній висіли дзвони, і дерев'яні пов'язі та підпорки під великий дзвін теж потребували заміни та укріплення. На ці роботи планувалося використати 100 штук соснових дощок та 35 дубових брусків. Узагалі всі ці ремонтні роботи дзвіниці потребували чималої суми — 1679 р. [15, арк. 11].

Питання ремонту підвальних приміщень, де зберігалася грошова казна, та рахункової кімнати піднімалося ще у 1816 р. і мотивувалося це й тим, що у жовтні цього року «назначено в сию палату (казенну палату. — **О.Т.**) из Московской Казенной Палаты сто тысяч рублей медной монеты для хранения которой означенный погреб нужен» [16, арк. 1]. Потребували ремонту бокові стінки та цегляний поріг зі сходами до «погреба», які «обветшали и в некоторых местах обрушились». Сходи необхідно було переробити та покрити дошками, а також відремонтувати та укріпити вхідні залізні двері за допомогою гаків і засувів, а також двоє внутрішніх дверей. Для дверей потрібні були навісні замки з ключами, а для грошової комори — скриня для зручного перенесення великої кількості грошей за межі грошової комори [16, арк. 20]. Столярному майстру Призу заплачено 25 руб. за «сделание... сундука... для хранения на случай перенесения состоящей в ассигнациях казны с ящиками на серебро и золото» [14, арк. 20]. «В двух отделениях погреба» треба було вичистити сміття та наслати нову підлогу «заместь старого сгнившего пола», закласти цеглою «наглухо двери в особенном отделении погреба смежного», над «погребными окошками» полагодити покрівлю [16, арк. 5, 14, 15, 20, 27, 35, 39, 40].

«Щетная изба с сеньми», де знаходився і військовий караул, також потребувала ремонту та побілки, оскільки «в печи в нескольких местах сделали трещины и свод почти развалился... и труба имеет трещины по елику ввремя топки пробывает дым и вся изба от того сделалась закуреною» [16, арк. 20]. Необхідно було її полагодити, а стару пічку «израсчатую, состоящую при варистой» — розібрати. Відомо, що пічку з трубою та боровом було полагоджено у 1819 р. [17, арк. 9]. Проте у 1820 р. «выведенная под крышею из печи боровом труба треснула, и въ оной сажа загорелась почему тот боров и проломан» і трубу з боровим знову лагодили [18, арк. 1], а потім їх знову ремонтували у 1823 р. [18, арк. 6]. Необхідно було замінити також рами зі склом у вікнах, оскільки «в щетной избе окошки все крайне ветхи» та переробити підлогу [16, арк. 20, 27]. Для упорядкування рахункової кімнати передбачалося виготовити перегородку або шафу для зберігання справ та книг, а також вісім лотків, один великий стіл і вісім стільців або лавок [16, арк. 20, 27]. Теж пропонувалося для укріплення тріщини «над заднею дверью, которая вовсе не нужна», наглухо закласти цеглою, яку виломати з карнизів «в корпусе близ Валу», тобто споруди, відомої тепер як будинок Я. Лизогуба [19, арк. 14]. У 1819 р. «в архиве (губернського правління. — **О.Т.**), состоящей при каменной колокольне» лагодилися віконні рами зі склом [20, арк. 9].

Через деякий час знову постала необхідність у проведенні ремонтних робіт покрівлі дзвіниці та корпусу, що до неї прилягав, а також грошової комори та рахункової кімнати. У 1824 р. у рапорті архіваріуса казенної палати повідомлялося, що «в комнатах под колокольнею, где помещается архив сей палаты, по крайней ветхости крыши, имеется во многих местах течь и валится с потолков штукатурка и кирпич», до того ж «дошчатая перегородка в приходных сенях у лестницы, идущей на колокольню» через те, що «она неукреплена железными скобами и гвоздями движется и также угрожает падением от имеющейся в оной стене, и во многих окошках щелей в дождливую и бурную погоду бывает сильная для бумаг вредная мокрота» [21, арк. 1, 5]. Як свідчать документи, покрівля нижнього ярусу навколо дзвіниці була залізна, а на корпусі, що прилягав до неї — дерев'яна. Стару залізну покрівлю (вагою 22 пуди) було знято, замінено на нову, полагоджено частково також дерев'яну покрівлю та обидві були пофарбовані двічі олійною фарбою [21, арк. 84, 88]. Також були отиньковані зовнішні стіни споруди. В цей же час проводилися роботи щодо полагодження дверей, помосту перед погребом, «где хранятся бочонки и прочее имущество» та підлога «при входе» в погріб, де зберігалася мідна монета. Полагодили й покрівлю над фундаментом грошової комори та навіс над трубами погребів, а також сходи в одному з погребів. Знову-таки була перероблена пічка, отиньковані та побілені стіни в кімнаті караула. Ремонтні роботи по договору проводили міщани Мартин Бочков та Степан Білий [21, арк. 15].

У 1830 р. знову ремонтувалася пічка (монтавання залізної дуги та чавунної в'юшки) у караульні та пічні склепіння на горіщі і цегляна стіна біля них, що вивалилася. Були полагоджені двері у караульні з засувом, гачками та клямкою, а також вставлені шибки у вікна [22, арк. 6]. До речі, 1833 р. через сильні вітри у будинку Чернігівського колегіуму було вибито до 20 шибок [23, арк. 1, 5]. Взагалі, найчастіше в будинку Чернігівського колегіуму перероблювали і ремонтували печі [24, арк. 5]. У 1834 р. знову пропонувалося в кімнаті «при денежной кладовой занимаемыми присяжными и караульными солдатами» «ветхую русскую печь» розібрати, а скласти «голландскую израсчатую» [25, арк. 6]. Прошло 15 років з тієї пори, як розібрали кахельну пічку і полагодили «варистую русскую» піч, тепер знову планували влаштувати невелику голландську пічку, а «варистую» пічку розібрати. Нову пічку склав климовський міщанин Степан Кузнецов. Вона була оздоблена полив'яними кахлями. Для зручнішого облаштування роботи губернського казначая та присяжних в рахунковій кімнаті також передбачалося виготовити в довжину кімнати нову дерев'яну перегородку з метою відокремлення останніх від караульних, для яких зробити нари, а стару перегородку розібрати [23, арк. 1, 6, 7, 9, 15].

У цей же час, окрім внутрішніх робіт, у 1834—1836 рр., через 10 років після ремонту 1824 р., знову проводилися значні ремонтні роботи ззовні будинку Чернігівського колегіуму: лагодилася в місцях протікання та двічі фарбувалася дерев'яна покрівля,

поправлявся під покрівлею карниз, що обвалився, отиньковувалися та білилися стіни [26, арк. 1, 7, 9, 23, 25]. Роботи виконували добрянський міщанин Василь Зотов та чернігівський купецький син Михайло Потураєв. Як бачимо, значні ремонтні роботи будинку Чернігівського колегіуму проводилися з періодичністю приблизно в 10 років. За час перебування будинку Чернігівського колегіуму в казенному відомстві на його ремонтні роботи було витрачено більше семи тисяч карбованців [27, арк. 2].

Точасні архівні джерела містять відомості, в яких частинах будинку розміщувалися державні установи: дзвіниця «состоит из двух этажей как по смете назначены к починке, а под колокольнею строение особо квадратное также в два этажа, которая часть занята архивою казенной палаты и приказа общественного призрения с караульною для солдат и присяжными казначейства» [28, арк. 1]. В іншому документі 1834 р. уточнюється, що «исправление деревянной крыши при имеющейся колокольне — на счет казенной палаты, ибо здесь же, над которым сия кровля, занята кладовою уездного казначейства, а комнаты внутри колокольни архивом казенной палаты и приказа общественного призрения...» [26, арк. 1]. Тобто в приміщеннях під дзвіницею розміщувався архів казенної палати та приказу громадського піклування, і найімовірніше за все, рахункова кімната з присяжними та караульними солдатами, а грошова комора — в підвальних приміщеннях колишньої трапезної.

Грошова комора казначейства охоронялася трьома караульними постами: один — при вході до погреба, інший — позаду при «отверстиях погреба оной», третій — при вході до грошової комори [29, арк. 6]. У 1839 р. командир Чернігівського гарнізонного батальйону пропонував скоротити один з постів: «тот который имеет на валу при отверстиях погреба... ибо находившиеся в том погребе казенная медь вся уже распродана, при всем том ... нужно в таких отверстиях устроить железные решетки» [29, арк. 6]. Цивільний губернатор, «осмотрев лично здание, в котором помещается кладовая здешнего уездного казначейства и которое было выстроено несколько столетий тому назад совершенно для другого назначения, имеет множество коридоров и отверстий между собой соединяющихся», переконався, що для «лучшего сбережения хранящейся в казначействе казенной суммы, простирающейся до миллиона и более рублей необходимо иметь при оной то самое число караульных постов, какое собрано для сего времени, в противном случае казенная сумма может весьма легко подвергнута расхищению» [29, арк. 6]. Як бачимо, за свідченням губернатора, в грошовій коморі чернігівського казначейства зберігалися значні кошти, які потребували належної охорони.

У той же час церква не полишала надію повернути будинок Чернігівського колегіуму в духовне відомство. Ще у 1819 р. чернігівський архієпископ Симеон порушував питання про «очищение комнат, занимаемых кладовою с присяжными и караульными» для розміщення крамниці з метою продажу книжок, які виписувалися із московської синодальної контори [27, арк. 3]. Проте через брак приміщень, де могли б розташуватися казначейство та архіви, вони залишалися в будинку Чернігівського колегіуму. Натомість у 1824 р. за розпорядженням малоросійського генерал-губернатора М. Репніна виділялося 200 руб. щорічно з міських прибутків у духовну консисторію церковнослужителям в якості винагороди для оплати найму квартир [27 арк. 3]. У 1837 р. знову порушується питання повернення будинку Чернігівського колегіуму в духовне відомство. Синод вважав, що його приміщення необхідні були для розміщення в ньому архіву Чернігівської духовної консисторії та дзвонарів, сторожів кафедрального собору [27, арк. 1]. У 1842 р. для архіву Чернігівської духовної канцелярії, з огляду на те, що під дзвіницею та приміщенням, що до неї примикало, продовжували залишатися казначейство і архіви, був найнятий будинок протоієрея Стефановського з оплатою 157 руб. 14 коп. на рік та за канцелярію казначейства платили з казни ще 171 руб. 42 коп. [30, арк.73].

Можна припустити, що через бюрократичну тяганину та труднощі у пошуках нових приміщень для державних установ будинок Чернігівського колегіуму у 40-х роках ХІХ ст. не ремонтувався, оскільки вирішувалося питання про передачу його в духовне відомство. Поступово з кожним роком будинок руйнувався і у 1844 р. огляд «каменного здания состоящее в одной связи с соборною колокольнею в городе

Чернигове, в котором помещаются архив Казенной палаты и Губернская денежная кладовая», показав: «что в подвальной части строения вообще все перемычки над дверями разрушаются; своды в самых пятах имеют повреждения, в замках их кирпич выкрошился, чрез то имеются сквозные щели, и угрожают падением; в одной комнате под свод подделан кирпичный столб, который по дурной кладке своей небезопасно свода угрожает падением, стены от сырости местами пообвалились, а в бывших отхожих местах совершенно обрушились; снаружи около колокольни от соборной церкви контрфорсы потрескались; при входе в денежную кладовую свод выкрошился, и стена обвалилась, в самой кладовой под дверями перемычка разрушается, часть свода в пяте повреждена, в замке и до пят трещина, в верхней части строения, где назначен архив губернского правления, по середине покоя был кирпичный столб, который разобран и половина железной связи уничтожена, чрез что свод осел и в пятах значительно отстал, угрожает опасностью, под дверями перемычка разрушилась; в архиве Казенной Палаты вообще все своды повреждены, угрожают опасностью. Таковые повреждения полагаю произошли от давности времени быв без поддержки; а к тому способствует ежедневный колокольный звон приводящий в потрясение целое здание; главный колокол имеет весу 570 пуд, но более заметны сделались сие повреждения от бывшего громового удара в 1841 году. Вообще это строение в капитальных стенах с самого основания имеет несколько сквозных трещин, самые фундаменты от давности устройства сего здания и всегдашней в погребах сырости, получили ослабление в твердости их, и далеко не имеют уже той прочности, какая требуется для дальнейшего безопасного существования строения. Капитальное исправление означенного здания будет подходить приблизительно той сумме, которая потребовалась бы на постройку нового, и при том нельзя ручаться, чтобы это здание по произведении в нем исправлений, могло существовать без опасности на долгое время», — підсумував свою доповідь полковник Штендер [30, арк. 34-35]. З цього огляду дізнаємося про цікаву деталь: з боку Борисоглібського собору, тобто з південного сходу дзвіницю укріплювали контрфорси.

Після тривалих пошуків на початку 1846 р. губернське казначейство з коморою були переміщені з будинку Чернігівського колегіуму в двоповерховий кам'яний будинок комерції радника Літман-Фейгіна біля П'ятницької церкви на базарній площі, а у вересні 1847 р. архів казенної палати — у дерев'яні амбари, які знаходилися поряд, з орендною платою 600 руб. на рік [30, арк. 184]. Ще раніше з серпня 1845 р. для архіву губерньського правління був найнятий за 350 руб. дерев'яний будинок вдови титулярного радника Десенцової, який знаходився недалеко від будинку губерньського правління [30, арк. 69, 127].

На початку 50-их років XIX ст., коли дзвіниця з приміщенням колишньої трапезної вже пустували, огляди засвідчували «ветхость строения», що «деревянная крыша на пристройке от ветхости безобразит строение и угрожает падением» [31, арк. 4], «повреждение верхних сводов» [31, арк. 5]. Обстеження все ж зафіксувало, що «в строении этом стены прочны и по исправлении внутри сделанием вновь полов, потолков и печей и устройением новой крыши», «приведением в надлежащий порядок подвальной части: своды прочны, но оголены от обвалившейся штукатурки в нижних стенах от влажности и давления земли — стенки повреждены разрушением в дверях и окнах повреждены, не только перемычки — снаружи поврежден цоколь, полагаем весьма удобным пролеты в нишах заделать кирпичною кладкою во всю толщу стены, перемычки в дверях и стенах исправить, а другие сделать вновь, разсветить окна для освещения подвала, в окна вставить железные решетки, сделать кирпичные полы и оштукатурить своды, а стены все отбелить. В цоколе снаружи разломать частями поврежденные кирпичи на всю толщину стены, а только там, где повреждены кирпичи, заложить в тех местах фундамента, с расширенными основаниями для поддержания цоколя» [31, арк. 5]. Передбачалося також у підвальній частині при дзвіниці виконати ті ж самі виправлення і відновити для підтримки склепіння стовп.

Планувалося на 1-му та 2-му поверхах отинькувати стіни, настелити нову підлогу, скласти печі, полагодити сходи, влаштувати віконні рами і закласти в деяких місцях пошкоджені стіни. На 3-му поверсі дзвіниці передбачалося закласти цеглою просві-

ти до покрівлі «для уничтоження снежных наносов и чрез то вредного влияния на карниз». На цьому поверсі, так само як на 4-му та 5-му, отинькувати стіни, закласти міцями цеглу, що вивалилася. На 5-му поверсі або ж ліхтарі виконати кладку у більш значному об'ємі «по причине повреждения ея громовым ударом в 1841 году», а також настелити нову підлогу і сходи [31, арк. 6].

Що стосується колишньої трапезної, то тут передбачалося також закласти місцями цеглу, що вивалилася, отинькувати стіни, скласти печі, настелити підлогу, виготовити віконні рами. Під час огляду виявилось, що верхнє склепіння «ненадежно в устійчивости», тому пропонувалося розламати і замість нього влаштувати дерев'яну стелю, де балки для скріплення зовнішніх стін покласти у зовнішні стіни з залізними закріпками та штирями, для чого в стінках просвердлити отвори, зробити нові крокви. Покрівлю передбачалося настелити залізу. Згідно з кошторисом, усього передбачалося витратити на ремонтні роботи близько дев'яти тисяч карбованців [31, арк. 6].

Ці роботи щодо капітального ремонту будинку Чернігівського колегіуму проводилися упродовж 1855–1858 років. Планувалося розмістити тут церковний причт та прочан, які відвідували мощі архієпископа Феодосія Углицького. Цікаво, що під час ремонтних робіт, коли пробивали стіни для прокладання балок, були виявлені всередині в горизонтальному положенні пустоти до 12 вершків (приблизно 51 см), глибиною до 8 (приблизно 34 см) — шириною упродовж 151 аршина (приблизно 107 м). Ці пустоти утворилися в результаті закладки в давні часи у два ряди колод для скріплення і зв'язку споруди, які з часом протрухли [32, арк. 15]. Проводилися роботи стосовно закладання цих пустот.

У цей час виявилось ушкодження «станка», на якому висів найбільший дзвін дзвіниці вагою 570 пудів, відлитий 1773 р. майстром Іваном Коробкіним. Дубові перекладки, а також стовпи, які їх підтримували, «от давности и сырости во многих местах погнили, угрожают падением и требуют замены новыми в непродолжительное время для избежания опасности» [33, арк. 2]. Стараннями церковного старости Олексія Сорокіна був улаштований новий «станок» для цього дзвону, на що планувалося витратити, згідно з кошторисом, 950 крб.

Таким чином, розглянувши питання історії будинку Чернігівського колегіуму в кінці XVIII — першій половині XIX ст., зазначимо, що у цей час його приміщення використовувалися для розміщення в ньому губернських установ: губернського казначейства, архівів казенної палати та губернського правління. У той же час на верхньому поверсі дзвіниці висіли дзвони, і вона, найімовірніше, функціонувала як соборна. З періодичністю близько в 10 років для підтримки будинку в належному стані проводилися ремонтні роботи, в результаті яких він зазнав змін як у зовнішньому вигляді, так і у внутрішньому плануванні. По-перше, коридор між корпусом дзвіниці і нижнім поверхом під колишньою трапезною мав прохід з дверима. Його заклали і замість них влаштувати вікно. По-друге, у 1804 р. була замінена стара покрівля з заломами на колишній трапезній на нову дерев'яну, у цей час, найімовірніше, були ліквідовані куполи церкви Всіх Святих. По-третє, у 1806 р. розібрали видовжену прибудову, яка з півночі примикала до колишньої трапезної. Архівні документи свідчать, що у приміщенні був стовп, який тягнувся з підвальних приміщень і проходив через нижній поверх. Була загроза обвалення склепін на нижньому ярусі через його осідання, тому цю опору на верхньому поверсі розібрали. У підвальних приміщеннях були відкриті чотири вікна та влаштовні залізні двері, які вели до грошової комори. Будівля опалювалася печами, зокрема, в рахунковій кімнаті була як кахельна голландська пічка, так і руська «варистая». На дзвіниці покрівля була залізна, на колишній трапезній — дерев'яна. На залізу покрівлю її замінили у 50-ті роки XIX ст. У це й же час, найімовірніше, розібрали склепіння на другому поверсі колишньої трапезної. Під час ремонтів у стінах будинку виявлені пустоти від дерев'яних колод, які скріплювали споруду. В подальшому продовжувалися ремонтні роботи та переобладнання внутрішніх приміщень будинку Чернігівського колегіуму під житло церковного причту та господарських потреб. Найсуттєвіших змін, на наш погляд, зазнав багатий бароковий декор фасадів, який не відповідав новим естетичним смакам,

оскільки на зміну бароко прийшов стиль класицизму з його стриманим декором та геометричною симетрією. Були знищені наличники, сандрики, всі рельєфні частини, закладено ніші, ширинки, стіни рівно потиньковані. Декор будинку Чернігівського колегіуму був відновлений уже під час повоєнної реставрації.

1. Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету: зб. матеріалів ювіл. наук. конф. Черніг. держав. пед. ун-ту ім. Т.Г.Шевченка: Чернігів, Сіверян. думка, 2001. – 124 с.

2. Зерцало от писанія Божественнаго. – Чернігів: Друк.Троїц.-Іллін. монастиря, 1705. – 71 арк.

3. Краткий исторический очерк Черниговской епархии на основании исследований о. Диева и Филарета Гумилевского /Прибавление к Черниг. епар. изв.: Ч. Неофиц. – 1898. – № 6. – С. 283 – 289.

4. Об отводе в бывшем Архирейском доме для кладовых казенных амбаров. 1797 г. // Держархів Чернігівської області – Ф. 179. – Оп.1а. – Спр. 2. – 22 арк.

5. По сообщению Малороссийского губернского правления о постройке для архива в бывшем архирейском доме трапезной церкви лавок и полов. 1797 г. – Держархів Чернігівської області. // Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 3. – 26 арк.

6. Переписка с Черниговским губернским комендантом и архитектором с представлением им сметы на ремонт здания, занимаемого архивом Малороссийской Черниговской казенной палаты. 1797 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 132. – Оп. 1. – Спр. 2. – 39 арк.

7. По рапорту архивариуса казенной палаты Максимовского о переводе архива в корпус, где была дикастерия. 1798 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 34. – 33 арк.

8. По сообщению Малороссийского губернского правления в казенную палату о поручении губернскому архитектору составления сметы на сделание в архиве губернского правления 16 полок и о переделке на оной архивы крыши. 1803–1806 гг. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 100. – 47 арк.

9. Переписка с Малороссийской казенной палатой о ремонте помещения архивы палаты. 1805 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 100. – 47 арк.

10. По рапорту Черниговского поветового казначея о пришедшем в ветхость каменном строении состоящем напротив корпуса занимаемого поветовым казначейством. 1803 г. // Держархів Чернігівської області. // Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 105. – 24 арк.

11. По рапорту Черниговского поветового казначейства о заделке крыши над корпусом, где находится казначейство. 1804 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 143. – 16 арк.

12. По рапорту Черниговского поветового казначейства о повреждениях в потолке кирпичей в верхней каменной кладовой, где хранится гусударственного казначейства сумма. 1803–1804 гг. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 121. – 16 арк.

13. По рапорту Черниговского казначея о повреждениях, открывшихся в кладовой казначейства. 1806 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 273. – 18 арк.

14. По представлению Черниговской казенной палаты о сделании железной двери, железных в окошки решеток и одного сундука в кладовой здешнего губернского и поветового казначейства и исправления в карауле при губернской кладовой. 1810 г. // Держархів Чернігівської області. // Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 430. – 63 арк.

15. По предложению господина военного губернатора о исправлении разных повреждений в черниговских соборных церквях. 1818–1821 гг. – Держархів Чернігівської області. // Ф. 179. – Оп. 1а, – Спр. 685. – 64 арк.

16. По сообщению Черниговской казенной палаты о исправлении в погребке при здешней губернской кладовой состоящей, где прежде хранилась медная монета. 1816–1818 гг. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 619. – 63 арк.

17. По предложению гражданского губернатора о починке печи в избе, состоящей

при денежной кладовой Черниговского губернского казначейства. 1819 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 702. – 19 арк.

18. По предложению господина гражданского губернатора о подчинке дымовой трубы, состоящей в караульной избе при губернской кладовой. 1820 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 739. – 22 арк.

19. По сообщению Черниговского губернского правления о исправлениях в двух корпусах, занимаемых архивом онаго правления в первом крыши, а во втором разных надобностей. 1817–1820 гг. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 638. – 69 арк.

20. По сообщению Черниговского губернского правления о разных исправлениях в корпусах архивом черниговского губернского правления. 1819–1820 гг. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 721. – 30 арк.

21. По сообщению казенной палаты о починке комнат, занимаемых архивом казенной палаты. 1824–1825 гг. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 866. – 103 арк.

22. По сообщению Черниговской казенной палаты о произведении исправлений в шетной и караульной избе при губернской кладовой в Чернигове. 1829–1844 гг. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 1119. – 13 арк.

23. По сообщению здешнего губернского правления о вставке стекол в окошка корпусов, занимаемых архивом правления. 1833–1834 гг. – Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 1258. – 17 арк.

24. По сообщению Черниговской казенной палаты о возвращении в оную употребленных из расходов ея суммы по исправлению в 1828 и 1819 гг. 202 р. в комнатах, занимаемых палатою и архивом онаго и переделке печей 195 р. денег. 1833 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 1123. – 10 арк.

25. По сообщению здешней казенной палаты о сделании перегородки и печи в комнате при денежной кладовой, занимаемыми присяжными и караульными солдатами в г. Чернигове. 1834 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. // Спр. 1289. – 41 арк.

26. По сообщению Черниговского губернского правления о исправлении крыши в корпусе при соборной церкви, занимаемыми казенной кладовою и другими помещениями. 1834–1836 гг. – Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 1328. – 100 арк.

27. По предложению исправляющего должность Черниговского, Полтавского и Харьковского генерал-губернатора относительно отдачи в духовное ведомство дома при соборной колокольни, занимаемого казенною кладовою и архивами. 1837–1840 гг. – Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 1542. – 40 арк.

28. По рапорту губернского архитектора о починке части казенного здания под соборною колокольнею в Чернигове. 1834 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 1314. – 14 арк.

29. По сообщению здешней казенной палаты о устройстве железных решеток в отверстиях окошек из погреба, находящегося при здешней казенной кладовой. 1839 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 1733. – 8 арк.

30. По представлению Черниговской казенной палаты о исправлении крыши на кладовой Черниговского уездного казначейства. 1843 – 1848 гг. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 1а. – Спр. 2399. – 183 арк.

31. По отношению департамента проектов смет главного управления о переделке проекта по исправлению соборной колокольни в Чернигове. 1853–1854 гг. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 23. – Спр. 114. – 16 арк.

32. По отношению Черниговской духовной консистории о наблюдении за работами по исправлению здания колокольни Черниговского кафедрального собора. 1855–1856 гг. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 25. – Спр. 33. – 26 арк.

33. По отношению Черниговского кафедрального Преображенского собора с препровождением чертежа и сметы на устройство станка соборной колокольни для повешания колокола. 1858 г. // Держархів Чернігівської області. – Ф. 179. – Оп. 28. – Спр. 84. – 3 арк.

Освещаются вопросы истории здания Черниговского коллегиума в конце XVIII – первой половине XIX в., размещение в нем губернских учреждений: губернского казначейства, архивов казенной палаты и губернского правления. Рассматриваются ремонтные работы, которые проводились с периодичностью в 10 лет для поддержания здания в надлежащем состоянии, в результате которых здание претерпело изменения как во внешнем виде, так и во внутреннем планировании.

Ключевые слова: здание Черниговского коллегиума, губернское казначейство, архивы губернского правления и казенной палаты, ремонтные работы, смета.

The issue of history of Chernihiv Collegium in the end of the 18 – the first half of the 19 cent. and arrangement in it governorate establishments, such as governorate treasury, archives of treasury chamber and governorate board is regarded. Remedial works, which have been taking place with periodicity 10 years for maintaining the house in appropriate condition, are examined, due to them, the house was changed both in external view and in the internal planning.

Keywords: The Building of Chernihiv Collegium, governorate treasury, archives of governorate board and treasury chamber, remedial works, estimate.

Chernihiv Collegium: obscure pages of history (the end of the XVIII – the first half of the XIX cent.)

In the article the issue of history of Chernihiv Collegium in the end of 18 – the first half of 19 cent., arrangement in it governorate establishments, such as governorate treasury, archives of treasury chamber and governorate board is regarded.

At the same time on the top floor of the bell tower the bells were hanging and more likely than not it functioned as cathedral bell tower. Remedial works, which have been taking place with periodicity 10 years for maintaining the house in appropriate condition, are examined, due to them, the house was changed both in external view and in the internal planning.

Firstly, the corridor between the bulk of the bell tower and the ground floor under the former monastery canteen had an aisle with the doors. It was filled up and instead of doors the window appeared. Secondly, in 1804 the old roofing with sharp bends was exchange for new wooden. In this time, more likely than not, the domes of All Saints Church were liquidated. Thirdly, in 1806 the oblong extension, which joined the former monastery canteen was broken down.

The archive documents showed that there was a pillar in the building which was lining from the basement and got through the ground floor. The threaten of coving collapse on the ground floor due to the sinking of the pillar was found, that's why it was broken down on the top floor. In the basements four windows were opened and the iron doors were set up that had an exit to the pecuniary storeroom. The building was heated by candles, in particular, treasury room had the Dutch tiled stove and also the national stove which was better in steaming. On the bell tower the roofing was iron and in the former monastery canteen it was wooden. In the 50-s, in the XIX cent. it was exchanged for an iron one. At the same time, more likely than not, the coving on the first floor of the former monastery canteen was broken down. During the remedial works of the building the voids in the wooden blocks, which bonded the building were detected. Later the remedial works and refit of the internal buildings of the Chernihiv Collegium for the dwelling of the church parable and housekeeping needs continued. The most significant changes, in our opinion, were in the Baroque décor of the facades, which was at odds with the new aesthetic tastes, because Baroque gave place to Classicism, with its discreet d cor and geometric symmetry. The cases, dripstones, all relief parts were destroyed, niches and shyrynka (the kind of a coffer) were introduced, the walls were plastered. The Baroque d cor of the Chernihiv Collegium was during the post-war time restoration renewed.